

В. В. Нестеренко

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ-ЗАОЧНИКІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

У статті досліджено проблему самостійної роботи студентів заочної форми навчання у системі вищої професійної освіти та підходи до її організації. Розглянуто форми, методи, засоби та умови керівництва з боку викладачів, що будуть сприяти якійсь організації самостійної роботи студентів-заочників у процесі їх навчання у вищому навчальному закладі.

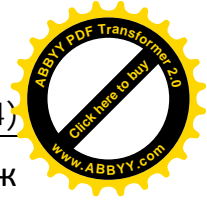
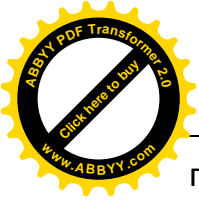
Ключові слова: самостійна робота, студенти-заочники, підходи, вища професійна освіта.

Постановка проблеми. Вища освіта є одним із визначальних чинників, що впливають на професійне становлення людини. Тому від якості пропонованої вищої освіти безпосередньо залежить успішність окремої людини і в цілому позитивний розвиток усього суспільства. Одним із показників успішності освіти є самостійність студентів, яка потрібна для прийняття студентом самостійних суджень і дій у процесі подолання навчальних труднощів. Будь-який фахівець–початківець повинен мати фундаментальні знання, професійні вміння і навички діяльності свого профілю, досвід творчої і дослідницької діяльності для розв'язання нових проблем, володіти досвідом соціально-оцінної діяльності. Дві останні складові освіти формуються саме у процесі самостійної роботи студентів.

Аналіз актуальних досліджень. Останнім часом вища школа планомерно переходить до реалізації компетентнісної моделі підготовки фахівців, що викликає необхідність розв'язання суперечності між організацією самостійної роботи студентів-заочників у вищому навчальному закладі і сучасними вимогами до професійної компетентності майбутнього фахівця.

Питанням професійної підготовки у вищій школі присвячені ghwfs філософів, психологів, педагогів, у тому числі Б. Г. Ананьєва, С. П. Ахтирського, Л. І. Берестової, Ю. В. Варданяна, І. О. Зимньої, М. М. Карапетової, Ю. Г. Круглова, О. О. Леонтьєва, І. І. Легостаєва, А. К. Маркової, О. В. Хуторського, В. Д. Шадрікова, С. Є. Шишова, В. І. Юдіна та ін.

Порівняльний аналіз компетентнісної і кваліфікаційної моделі навчання здійснено в дослідженнях учених І. О. Зимньої, В. О. Кальней, Г. П. Скамницької, Е. І. Сокольнікової, Ю. Г. Татура, О. В. Хуторського, М. А. Чошанова, С. Є. Шишова, Б. Д. Ельконіна та ін. На підставі цього аналізу сформульовано вимоги до компетентнісного фахівця, який

повинен володіти не тільки певним рівнем знань, умінь та навиків, а також здатний їх реалізовувати у своїй професійній діяльності.

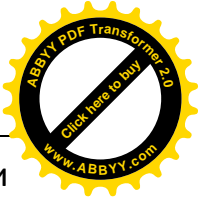
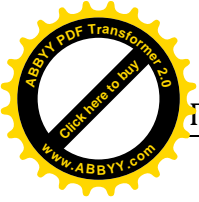
Дослідження А. О. Деркач, Н. В. Кузьміної, А. К. Маркової, К. В. Петрова, В. А. Петровського, В. А. Семиченко, В. Д. Шадрикова та ін. утворюють певну науково-теоретичну базу для ефективної підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах заочного навчання. Утім підходи до організації самостійної роботи студентів-заочників у системі вищої професійної освіти потребують спеціального вивчення.

Мета статті – обґрунтувати концептуальні підходи до організації самостійної роботи студентів-заочників у системі вищої професійної освіти.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутній фахівець повинен набути досвід творчої, дослідницької і соціально-оцінної діяльності, які формуються саме у процесі самостійної роботи студентів-заочників.

Певні знання і вміння у сфері організації самостійної роботи є у кожного колишнього школяра. Проте багато хто з тих, хто вступив у вищий навчальний заклад, зазнає серйозних труднощів, пов'язаних з організацією власної начальної праці, вибором ефективних прийомів засвоєння і застосування знань. Ці труднощі значною мірою зумовлені відсутністю у студентів системи знань про культуру розумової діяльності і навички самоаналізу навчальної праці, несформованістю вольових рис характеру.

Уміння самостійно розбиратися в теоретичних і практичних питаннях певною мірою формується у студентів під час усього навчального процесу. Але на основі репродуктивного сприйняття і запам'ятовування навчальної інформації, що викладається викладачем, не можна стати компетентним фахівцем, сформувати у себе комплекс якостей, необхідних для майбутньої професійної діяльності. Рівень освіти, який можна отримати у вищому навчальному закладі значною мірою залежить від того, що самі студенти роблять зі своєї особистості, наскільки цілеспрямовано, свідомо і наполегливо вони працюють над розвитком в собі професійно значущих якостей. Тому дуже важливо перевести першокурсників (студентів-заочників) з позиції учня (нехай мене навчать) ну позицію майбутнього фахівця (я готую себе до професії за допомогою системи навчання у ВНЗ). Але у практиці роботи вищого навчального закладу управління професійним самовихованням здійснюється іноді епізодично, оскільки існує думка про те, що організація процесу навчання і виховні заходи, які проводяться у ВНЗ, самою своєю суттю стимулюють роботу студентів-заочників над своєю особистістю, викликають прагнення вдосконалювати професійно значущі якості.

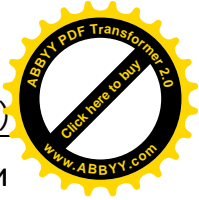
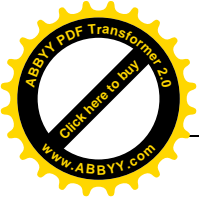
У річищі компетентнісної моделі навчання мета самостійної роботи полягає в тому, щоб навчити студентів учитися і тим самим сприяти їх професійному становленню, яке припускає формування системи професійно значущих якостей у майбутніх фахівців. Аналіз педагогічної літератури й освітньої практики дозволив виділити сукупність професійно орієнтованих якостей, формуванню яких сприяє самостійна робота студентів [2].

Формування професійно значущих якостей і рис характеру через розвиток навичок самостійної навчальної і дослідницької роботи студентів вимагає того, щоб вона проводилася з перших днів вступу до вищого навчального закладу. Тому в системі навчального процесу вищої школи поряд з обов'язковими видами навчання необхідно визначити і шляхи розвитку самостійної роботи студентів заочної форми навчання, виробити продуману систему послідовної підготовки студентів до самостійного пошуку. Потрібно створити такі умови, щоб самостійна робота стала для студентів-заочників звичайною справою, а творча діяльність й активний науковий пошук перетворилися у потребу. Почуття і воля студентів-заочників вимагають систематичної уваги й ускладнення перспектив.

Для першокурсників доцільно включити як окремий спецкурс або як один із розділів курсу «Вступ до спеціальності» матеріали, присвячені різним аспектам організації навчальної праці з урахуванням особливостей професійної підготовки, в яких розкрито такі питання:

- особливості навчання у вищому навчальному закладі й опанування обраної професії;
- основні форми навчальної і дослідницької діяльності;
- культура слухання лекцій і підготовки до семінарських та практичних занять;
- способи і прийоми роботи з інформацією;
- форми співпраці викладачів і студентів.

На першому курсі у процесі вивчення загальноосвітніх предметів необхідно розвивати у студентів навички користування навчальною та іншою літературою, різними джерелами інформації за допомогою спеціальних завдань на аналіз прочитаного, роботи з кількома літературними джерелами, вибору для запам'ятовування або конспектування ключової ідеї, оформлення прочитаного у вигляді тез, виписок і конспектів. Вищеназвані вміння дозволяють не лише суттєво розширити запас наявних знань із предмета, але й розвивати у студентів силу волі, уважність, ретельність, акуратність, уміння виділяти головне, що є необхідною основою формування компетентності.

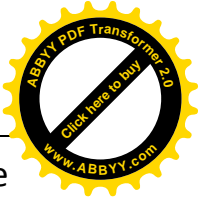
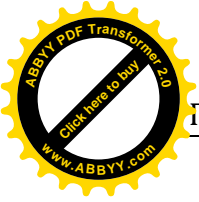
Наступним важливим етапом розвитку навичок самостійної роботи слід уважати підготовку студентами виступів на семінарських заняттях, доповідей, повідомлень, рефератів, курсових і дипломних робіт. У цих видах робіт необхідно зосереджувати увагу студентів на розвитку комунікативних умінь монологічного і діалогічного мовлення, у тому числі викласти свою думку, поставити запитання, обґрунтовано відповісти на запитання, у разі потреби аргументовано відстояти свою позицію, проявити переконливість або гнучкість, доводячи власну точку зору.

Аналіз навчальної роботи студентів-заочників на семінарських заняттях засвідчив, що усні повідомлення більшості тих, хто навчається, мають репродуктивний характер, лише незначна частина студентів намагаються адаптувати, інтерпретувати вивчений матеріал, залучити додаткові відомості. Реферативні повідомлення, як правило, не виходять за межі репродукції.

Організуючи самостійну роботу студентів на семінарських заняттях і у процесі підготовки до них, можна не лише конкретизувати і розширювати знання, контролювати результати, але й отримувати можливість виховання майбутнього фахівця. Семінарські заняття, побудовані як рівноправна взаємодія суб'єктів навчального процесу, формують практичний досвід спільної участі в обговоренні питань, привчають точно виражати свої думки під час виступу, аргументовано спростовувати хибну думку однокурсників, виховувати пошану до особистості партнера. Наявність загальних цілей у групі робить вплив на становлення мотивації до самовиховання студентів, виявляючи необхідність розвитку професійно значущих якостей.

Ураховуючи тенденцію до більшої кількості годин на самостійну роботу у студентів-заочників, питання раціонального розподілу часу студентів стає особливо актуальним.

Більшість тих, хто вступає до вищого навчального закладу, мають проблеми зі сформованістю суб'єктності як специфічної активності з освоєння навчально-професійної діяльності, що спричиняє психологічну неготовність до її перебудови і недостатню залученість студентів до освітнього процесу. Активна позиція в навчанні не досягається внаслідок того, що сучасний випускник школи малопідготовлений до сприйняття наукової інформації і самостійної роботи з її осмислення. Більшість студентів-заочників потребують допомоги у становленні навичок самоорганізації і самоконтролю в нових умовах навчання, розвитку навчальної і професійної мотивації, розвитку рефлексії.

Пріоритет самостійної роботи студентів заочної форми навчання не розв'язує проблем її організації. Невирішеною залишається проблема індивідуалізації навчання і розвитку творчих здібностей майбутніх фахівців. Не змінюючи форм роботи, неможливо зламати стереотипи діяльності, що склалися у колишнього школяра.

Професійне навчання необхідно починати зі спрямованого формування у студентів нового ціннісно-сислового ставлення до специфіки форм роботи у ВНЗ, нових форм взаємодії з викладачем.

Досвід роботи зі студентами заочної форми навчання доводить, що за традиційної форми навчання студенти під час самостійної роботи в основному обмежуються вивченням конспектів лекцій і без спеціальних завдань не звертаються до підручників, словників, атласів, довідників. До викладу теми у студентів не виникає питань, оскільки матеріал невідомий, а пізнавальні потреби стимулюються лише зовнішніми чинниками: цікавістю викладу, ілюстраціями, прикладами. Після викладу теми, питань також не виникає через переконаність студента у тому, що матеріал уже «препарований» викладачем і не потребує додаткового вивчення.

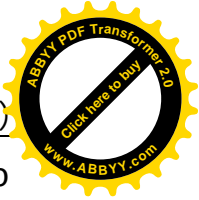
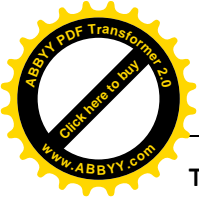
У результаті у студентів слабо розвивається внутрішня мотивація, бажання зрозуміти і розібратися в питанні самостійно.

Складова регуляції керівництва самостійною роботою студентів-заочників пов'язана з організацією форм співпраці, що стимулюють їх самостійність і творчу активність.

У дослідженні В. Я. Ляудіса [1] виділено вісім форм співпраці під час організації позааудиторної самостійної роботи студентів, які, на наш погляд, можна застосувати у процесі організації самостійної роботи студентів заочної форми навчання: вступ у діяльність; розділена дія; імітована дія; підтримана дія; саморегулююча дія; самоорганізуюча дія; самоспонукаюча дія; партнерство.

Переходи від однієї форми взаємодії до інших забезпечують не лише становлення самоуправляючої діяльності, але й самоорганізацію навчання у цілому, приводять до регуляції позицій і стосунків. Коли самоуправління із засобу досягнення приватних цілей навчання (формування предметно-змістовних знань і пізнавальних дій) стає власною метою навчання, здійснюється перехід особистості до нових рівнів саморегуляції.

На початковому етапі навчання у вищому навчальному закладі необхідно забезпечити переведення студентів з об'єктної позиції в позицію суб'єкта – рівноправного партнера по спілкуванню. Бар'єром на шляху до прояву комунікативної активності зазвичай виступає підвищена

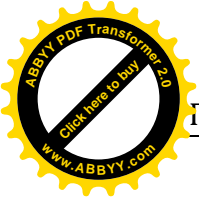

тривожність, зумовлена незнайомими умовами навчання. З метою профілактики і зниження тривожності, для досягнення групової згуртованості у практику роботи зі студентами можна вводити тренінги спілкування. Ефективність цих форм роботи підтверджена неодноразово: уже на перших семінарських заняттях студенти повністю спрямовують свою активність на навчально-професійну діяльність. Умовою її прояву і розвитку виступає організація діалогової взаємодії як на лекційних, так і на семінарських заняттях. Навчальний діалог повинен стати звичним і комфортним для студентів. Цьому ж сприяє позиція викладача-фасилітатора, завдання якого – створення особливого клімату довіри. Викладач виступає тут не як носій «правильного знання», а як гарант допомоги у пошуку засобів саморозвитку, що забезпечує рівноправність учасників навчального процесу, взаємоповагу, взаємоприйняття, взаєморозуміння і розвиток через «розділену з іншими дію» під час вирішення навчально-пізнавальних завдань.

Важливою умовою розвитку психологічної готовності до перебудови власної навчально-професійної діяльності виступає рефлексія як спрямованість свідомості на аналіз способів самостійної роботи, виявлення і подолання бар'єрів на шляху до саморозвитку. Завдання на рефлексивний аналіз виконуваної діяльності мають бути невід'ємною частиною будь-якого навчального заняття. Постановка в позицію рефлексії необхідна для бачення студентом способів власної діяльності, пошуку нових способів, усунення неефективних прийомів роботи.

Можливість надання диференційованої допомоги студентам-заочникам з різними труднощами в організації самостійної роботи – найважливіша умова ефективності навчання. Воно може бути здійснено за відповідної організації процесу взаємодії. Проте реальність сьогодні така, що на одному курсі навчаються студенти з різними проблемами розвитку. Надати їм необхідну допомогу в навчанні можна, тільки диференціювавши студентів за характером цих проблем. Причому підстави для такої диференціації можуть бути різні, залежно від мети розвиваючих дій. Виділяють чотири основні групи студентів за типами професійної навченості (В. Я. Ляудіс).

Група 1 – такі, що саморозвиваються: студенти з високим рівнем професійної навченості. Вони активні, ініціативні, комунікабельні, мають високу мотивацію до навчання, володіють сформованими якостями розуму, навичками самоорганізації, творчими здібностями. Для організації самостійної роботи таких студентів потрібна розробка завдань підвищеної складності.

Група 2 – стимульовані: студенти з рівнем професійної навченості вище середнього. Цим студентам потрібна стимуляція, для них ефективна розробка творчих завдань, що підвищують мотивацію до навчання.

Група 3 – адаптивно-репродуктивні: студенти із середнім рівнем навченості. Труднощі в навчанні у цих студентів визначаються різними причинами, серед яких – проблеми комунікативної активності, самоорганізації і розвитку інтелектуальних властивостей.

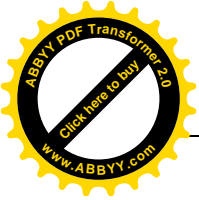
Група 4 – пасивні: студенти зі знизеним рівнем професійної навченості, вони уникають інтелектуального напруження. Для них характерне тяжіння до звичних форм активності, інертність, безініціативність. Для цих студентів потрібний підбір індивідуальних завдань, спрямованих на розвиток комунікативної активності і пізнавальної мотивації.

Умовна диференціація студентів за типами професійної навченості потрібна для того, щоб надати їм необхідну допомогу і вибрати оптимальні форми і методи взаємодії під час навчальної діяльності.

Успішність керівництва визначається готовністю викладача конструювати відкриту для творчості інтелектуально-комунікативну діяльність зі студентами в конкретній навчальній ситуації, що динамічно перебудовується. За такого типу взаємодії і здійснюється вихід в особливий професійний міжособистісний простір – «буттєва рівність» викладача зі студентом, в якій тільки і може відбуватися професійний розвиток.

Педагогічне керівництво самостійною роботою студентів-заочників звичайними засобами багато в чому залежить від досвіду викладача, його пристрастей, його апріорної оцінки важливості кожного розділу, що вивчається, і передбачуваної міри засвоюваності тими, хто навчається. Відповідно від цього залежить ефективність організації процесу самонавчання. Зворотний зв'язок під час самонавчання з боку студентів-заочників у вищому навчальному закладі має неявний характер, оцінка якості знань звичайними методами (заліки, іспити тощо) далеко не завжди об'єктивна, велика роль випадковості.

В умовах швидкого розвитку нових інформаційних технологій, для більш якісної організації самостійної роботи студентів-заочників доцільно якнайширше використовувати телекомунікаційні технології та Інтернет. Це пов'язано з тим, що останнім часом у мережі Інтернет з величезною швидкістю з'являються великі інформаційні бази з різних предметів навчання, створюються модульно-рейтингові системи оцінки знань, які дозволяють студентові повною мірою виявити здатність до самостійного мислення, самостійної творчої роботи з виконання різних завдань, якнайкраще освоїти вибрану професію, стати висококваліфікованим фахівцем.

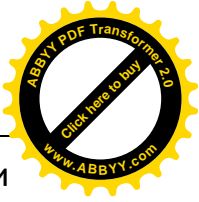
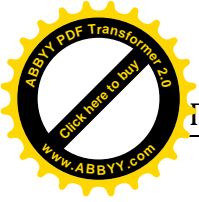
Головним завданням у процесі організації інтерактивної самостійної роботи є створення спеціалізованого освітнього середовища, яке включає розподілену систему інформаційних ресурсів навчального призначення, доступну під час використання комп'ютерних технологій. При цьому інформаційне середовище повинно забезпечувати вирішення таких завдань:

- забезпечення самостійної роботи необхідними навчально-методичними матеріалами і програмним забезпеченням;
- організація двостороннього зв'язку між студентом і викладачем у різних діалогових режимах;
- контроль якості самонавчання (самотестування, контрольне тестування, надання звітів про виконану роботу та ін.).

У процесі розробки інформаційного середовища велика увага повинна приділятися відповідності інформаційних програм і сервісів основним характеристикам інтерактивної самостійної роботи, а саме: гнучкість – студент може займатися стільки, скільки йому необхідно для засвоєння вибраної дисципліни і у слушний для нього час; модульність – кожний курс самонавчання показує окремий предмет або частину предмета, що в перспективі дозволить з набору незалежних курсів самонавчання організувати навчальну програму, що відповідає індивідуальним або груповим запитам; спеціалізований контроль якості самонавчання – як форма контролю використовуються різні тести, вправи, співбесіди, комп'ютерні тестуючі середовища, написані на різних мовах програмування.

Педагогічне керівництво самостійною роботою в інформаційному середовищі повинно відповідати низці вимог:

- давати студентові змогу самостійного вивчення розділів і тем у будь-якому порядку;
- забезпечувати можливість складання заліків з окремих розділів на будь-якому етапі навчання і у будь-якому порядку;
- виводити середні оцінки за розділами, темами і усього курсу навчання для кожного студента;
- під час роботи в режимі контролю формувати список питань, що отримують найменші оцінки, і пропонувати їх для повторного вивчення з метою оцінки реальної трудомісткості;
- слухач повинен сам визначити, яка оцінка йому потрібна, і мати можливість додаткового складання будь-якого розділу і в будь-який час у межах навчального семестру;
- після завершення навчального курсу викладач повинен зафіксувати одержані результати для накопичення статистичних даних.

У світлі сучасних вимог викладач не лише повинен володіти знаннями у своїй предметній галузі, але й вивчати інформаційно-освітню тематику, активно залучати студентів до інформаційного середовища, відкритої освіти з метою отримання знань. Як відомо, далеко не кожен студент знає про те, що таке відкрита освіта, освітні віртуальні середовища і як за допомогою комп'ютера можна поглибити знання з певного питання. Тому і виникає завдання викладача не лише ознайомити студентів з навчальним матеріалом, але й показати додаткові можливості, тим самим стимулюючи різноманітність самостійної роботи студентів, підвищуючи їх інформаційну культуру.

Становлення інформаційної культури студентів багато у чому залежить від викладачів, їх уміння поєднувати методи навчання із сучасними інформаційними технологіями. Як доводить досвід, аудиторних занять для закладання цієї основи всім студентам не вистачає, оскільки викладачеві, що дотримується навчального плану, не завжди вдається приділити належну увагу всім студентам під час короткотривалих сесій для студентів-заочників. Ось саме у цей момент і виникає необхідність використання сучасних інформаційних технологій у практиці роботи викладача. Будь то навчальна програма або який-небудь сайт в Інтернеті, що використовуються у репетиційному режимі або в загальноосвітньому, – усе це тільки підвищує якість освіти, інформаційну культуру студентів-заочників.

Висновки. Таким чином, вихід на нову якість підготовки майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі в системі заочного навчання й організації самостійної роботи студентів-заочників бачиться в переорієнтації навчальних планів на широке впровадження самостійної роботи студентів та забезпечення інформаційного середовища для студентів з метою підвищення якості їх самостійної роботи, що сприятиме до розвитку їх творчої активності та пізнавальної діяльності.

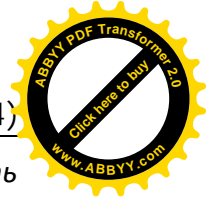
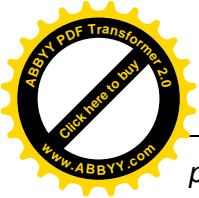
ЛІТЕРАТУРА

1. Ляудис В. Я. Методика преподавания психологии / В. Я. Ляудис. – М. : Изд. УРАО, 2000. – 128 с.
2. Трущенко Е. Н. Организация самостоятельной работы студентов вуза на основе компетентностного подхода к профессиональной подготовке специалистов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Трущенко Елена Николаевна. – М., 2009. – 168 с.

РЕЗЮМЕ

В. В. Нестеренко. Подходы к организации самостоятельной работы студентов-заочников в системе высшего профессионального образования.

В статье исследовано проблему самостоятельной работы студентов заочной формы обучения в системе высшего профессионального образования и подходы к ее организации. Рассмотрены формы, методы, средства и условия

руководства со стороны преподавателей, которые будут способствовать качественной организации самостоятельной работы студентов-заочников в процессе их обучения в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: *самостоятельная работа, студенты-заочники, подходы, высшее профессиональное образование.*

SUMMARY

V. Nesterenko. The approaches to part-time students' independent work within the system of higher professional education.

The article deals with the problem of part-time students' independent work within the system of higher professional education and the approaches to its organization. The forms, methods, ways and conditions of its control on the side of lecturers, who are going to provide qualitative organization of part-time students' independent work in the process of their study at an institute of higher education, are considered.

Key words: independent work, part-time students, approaches, higher professional education.

УДК 378.8:373.3]: 37.041

Н. В. Потапова

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті висвітлено проблему активізації навчальної діяльності студентів – майбутніх учителів, розкрито умови активізації у викладанні педагогічних дисциплін та значення кожної з цих умов. Наведено приклади забезпечення вищезазначених умов у підготовці педагогів.

Ключові слова: *пізнавальна активність, активізація навчальної діяльності, самостійна діяльність студентів, проблемне навчання, навчальна гра.*

Постановка проблеми. Одним із найактуальніших питань навчально-виховного процесу вищої школи є проблема активізації пізнавальної діяльності студентів. Незважаючи на те, що сьогодні це питання відображено у працях багатьох науковців, вітчизняна наука постає перед проблемою формування активної професійної позиції студентів під час аудиторної та позааудиторної роботи. Слід підкреслити особливу важливість розв'язання цієї проблеми у підготовці вчителів, адже сучасне суспільство потребує неординарних, творчих, енергійних, закоханих у свою справу педагогів. Активність у навчальній діяльності майбутніх фахівців зумовлює їх професійне самовдосконалення, тому вкрай необхідно активізувати навчальну роботу студентів для покращання якості їх самостійної діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема активізації навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів учіння детально розглядалася у працях